

PLES U MEDICINSKOJ TRADICIJI

DANCE IN MEDICAL TRADITION

Anja Petaros*

SUMMARY

Dance has always been one of the most practiced human activities, used in different social and religious contexts. Moreover, it played an important role in the evolution of the medical art.

The main goal of this article is to show how dance was used in medical practice of different cultures at different times, and to investigate its role in many pathological processes, focusing on Croatian dancing tradition. The healing power of dance has been used in many different ways; for centuries it was offered as a tribute to gods; in other cultures it improved mental and physical state by influencing the flow of vital corporeal energy. On the other hand, many diseases have been associated with dance through the history such as chorea, ergot poisoning, epilepsy, and sunstroke.

Legends, facts and curiosities referred to in this article reveal the enchanting world of dance history and the role that it played in the forming of modern medicine, which now seems to rediscover its benefits for human health.

Key words: History of medicine, ethnomedicine, dance

UVOD

Postavljen pred pitanjem srži vlastite egzistencije, čovjek je često tragao za multipotentnim tvorcem kojemu bi pripisao dar vlastita života. Metamorfoza čovjeka iz animalnih meandara njegovih iskonskih korijena k suvremenom, tehnologiziranom biću prolazila je kroz različite etape razvoja. U potrazi za odgovorima na egzistencijalna pitanja i zbog straha od

---

* Studentica IV. godine Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci: Adresa za dopisivanje: Anja Petaros. Kvaternikova 29/a, HR - 51000 Rijeka. E-mail: andrea.petaros@ri.htnet.hr

beskorisnosti vlastitih postupaka u ispravljanju postojećeg, čovjek se oslonio na transcendentalne sile kojima se obraćao na mnogostruke načine prema potrebi. Glazba i ples bili su jedan od osnovnih načina komunikacije sa silom koja bi pomogla riješiti problem bivstva, psihosocijalnih te zdravstvenih problema.

Sam ples prateći je čimbenik ljudske evolucije, no ujedno i sastavni dio prirode i kozmosa. Ples i pokret korišteni su tijekom povijesti kao način zavodjenja, komunikacije, uspostavljanja međuljudskih odnosa (što možemo pratiti i u životinjskom svijetu). U svojem je razvoju, udaljavajući se od animalne prirode, čovjek zadržao ples kao jedno od osnovnih sredstava komunikacije te mu naknadno pridodao i osnovnu ulogu u slavljenju božanstava, ritualima, molitvama, medicinskom liječenju te stjecanju znanja (u Grčkoj su orijentalni učitelji bili poznati kao gimnosofisti – oni koji stječu znanje tijelom i pokretom).

Slika 1. Šivin ples
Figure1 Dance of Shiva

PLES KAO ŽIVOT I KAO SMRT

U brojnim je kulturama plesu pridodana puno važnija uloga od one neverbalne komunikacije. Mnogi odgovor na pitanje o izvoru čovjeka pronalaze u nedodirljivim i pitijskim silama božanstava. Ideja o pokretu kao jednoj od osnovnih karakteristika živućeg, poslužila je u izradi različitih teorija o nastanku svijeta i sukcesivno izgradnji povijesti iz plesa. Sam naziv za povijest – *historia*, smatra se, svoje korijene crpi iz riječi *histor* koja se, među ostalim, upotrebljavala za označavanje plesača [1] .

Primjere takva shvaćanja plesa kao temelja sveobuhvatne geneze nalazimo koliko u istočnim toliko i u zapadnim drevnim kulturama. U hin-

duizmu razuzdani Šivin ples nije nelogičan slijed pokreta, već jezgra iz koje izranja pokretačka sila svemira. Izvor takve impozantne jakosti leži u osnovnih pet pokreta: stvaranja, konzerviranja, razaranja, inkarnacije te oslobađanja [2,3]. U taoizmu, u simbolu taoa može se prepoznati neiscrpna energija kontinuiranog pokreta u kojemu se isprepleću svjetlost i tama. U grčkoj se mitologiji, kod stanovnika pokrajine Arkadije, kao vrelo života spominje Eurinomin ples. Njezin virtuozni pokretački zanos uspio je odvojiti svjetlost i vodu od nebesa i stvoriti nepobjedivu zmiju Ofiona s kojom se stopila i time porodila zemaljski život [3].

“Je fis de Macabre la danse,   “Zaplesao sam ples mrtvih
Qui tout gent maine a sa trace   koji navodi sve da slijede njegove korake
E a la fosse les adresse.”   kako bih ih otrpratio do groba.”

Jean Lefebvre

Ples kao simbol nije pratio čovjeka isključivo u njegovu rađanju i razvoju, već i njegovoj neizbježnoj smrti. Takva se ideja plesa proširila ponajprije za vrijeme haranja smrtnih pandemija na tlu Europe. Motiv plesa bio je korišten kao način predstavljanja pobjede smrti nad svim postojećim krajem XIV. i početkom XV. stoljeća, kada je vladao snažan kolektivan strah od umiranja. Ples mrtvih ili *dance macabre* bio je osnovni čimbenik upozoravanja naroda na neizbježnu sudbinu koja ih je očekivala. Poticala je bogate da se okrenu Bogu, a siromašne da nastave živjeti pobožno, ističući jednakost svih na samrti. Gotičke freske s motivom plesa javljaju se diljem kršćanske Europe. U našim krajevima postoje dva veoma značajna primjera na tlu Istre. Godine 1475. Vincent iz Kastva oslikao je crkvu Sv. Marije na Škrilinah, a 1490. Ivan iz Kastva crkvu Sv. Trojstva u Hrastovlju [4]. Ta nasilna socijalna satira isticala je i hipnotski utjecaj plesa na ljude. Na tim prikazima smrt vodi lančani ples (često uz pratnju glazbala), simbol nekontroliranog iskušenja, vražji i moćan instrument upravljanja masom (sličan pjevu Odisejevih sirena), koja time postaje bespomoćan plijen smrti.

PLES KAO LIJEK

Nadovezujući se na teoriju koja je u pokretu pronalazila izvor ljudske egzistencije, mnoge su kulture tom istom čimbeniku pripisivale i dar liječenja. Primitivan je čovjek, postavljen pred zagonetku bolesti, pokušavao istim silama koje su ga stvorile, riješiti i taj problem. Dugo su vremena umjetnost i religija pružale pomoć čovjeku u brizi za sebe i svoje bližnje. U

Slika 2. Vincent iz Kastva. *Ples mrtvaca*. Freska iz 1494. u crkvi sv. Marije na Škrilinah u Bermu u Istri

Figure 2 St. Vincent of Kastav. *Dance of Death*. A 1494 fresco in the Church of St. Mary in Škrilinah u Bermu in Istria, Croatia

ritualima šamanizma pjesma, ples i ritam pratili su pojedinca kroz vizualne, motoričke, auditivne prikaze, vodeći ga novim emocionalnim stanjima te pobuđujući ugodu i strahove s ciljem mutiranja i transformiranja fizičkog i psihičkog stanja individue. Šamansko liječenje često teži reproduciranju razvoja bolesti i rehabilitacije u raznim postupcima obrednog karaktera kako bi se postiglo “ublažavajuće osjetno iskustvo” [5].

U korištenju pokreta i plesa kao lijeka za iskorjenjivanje stanja psihičkih i fizičkih slabosti, mogu se izdiferencirati dvije osnovne smjernice: plesni votivi božanstvima i pokret kao način protoka životne energije. U prvom se slučaju ples sagledava kao molitva i indirektan način djelovanja na bolest, nakon kojega će božanstvo izliječiti vjernika, dok je drugi način izravno djelovanje na vlastito tijelo silom konvulzija i pokreta.

Svjetska je kultura bogata primjerima u kojima je pokret kao neverbalni način komunikacije s božanstvom stimulirao božanstvo na pružanje pomoći bolesnom. Kod indijanskog plemena Apaši ples je bio osnovni dio religijskog i liječničkog obreda koji je trajao četiri dana. Još su krajem XIX. stoljeća te ceremonije, praćene dodatnim ritualnim postupcima: izolira-

njem bolesnika, crtanjem simboličnih životinja i krajnjim zajedničkim plesom, bile njegovane na područjima sjevernoameričkih rezervata [6]. U egipatskoj se kulturi pronalazi više božanstava čija je moć bila okrenuta zaštiti plesa i čovjekova tijela. Božica Hator, osim što je predstavljala božanstvo plesa, bila je i zaštitnicom trudnica i novorođenčadi. Božici plesa i glazbe Bastet pripisivala se moć zaštite vjernika od zlih duhova i zaraznih bolesti te se vjerovalo da bi upravo ples u njezinu čast doveo do fizičke i psihičke rehabilitacije [7,8]. I na europskom su tlu bili prisutni slični rituali. Tijekom XII. stoljeća na svečanostima sv. Elunedu Velšani bi plesom i pokretom iskupili svoje grijeha te time bivali izliječeni [7,9].

U različitim se kulturama, tijekom povijesti, provlačila ideja o egzistencijalnom soku koji protječe našim tijelom i održava nas na životu. Neovisno o tome radi li se o životnoj limfi, pneumi ili jednostavno krvi, vjerovalo se da se održavanjem njezina pravilnog protoka pospješuje zdravstveno stanje. U Kini se tako njeguju *Qigong*, najstarije kineske plesne vježbe. Ta se kultura liječenja razvila iz starih šamanskih ceremonijalnih procesija koje su, oponašajući kretnje životinja, istjerivale pestilenciju i demone. Nakon toga, taj je oblik plesa prerastao u niz terapijskih vježbi o pravilnom načinu disanja čime bi *Qi*, vitalna limfa, pravilno protjecala tijelom. Kinezi su smatrali ples vodičem udahnutog zraka koji mu omogućuje da se pravilno i harmonijski proširi čitavim tijelom. Vježba za postizanje dugovječnosti obuhvaćala je udisaj kroz usta te izdisanje “starog” zraka, tijekom kojih je pojedinac “plesao kao medvjed i istezao se poput ptice” [11]. U islamskoj su kulturi, osobito u sufizmu – mističnoj doktrini, derviši prakticirali rotirajući, kružni opsesivni ples kojim bi postizali ekstazu. Paralelno s plesom upražnjavale su se različite metode disanja kojima bi derviši postizali transcendentno iskustvo [12,13]. Osim zraka i životne limfe, životnu energiju je u mnogim narodima predstavljala sama krv. I u tim je slučajevima bio prakticiran ples kako bi se osiguralo pravilno protjecanje krvi tijelom. To se ponajprije odnosilo na žene. Menstruacijsko krvarenje je tijekom povijesti bilo sagledavano na različite načine: krvarenje kao način oslobađanja od štetne krvi, produkata hiperalimentacije ili kao način na koji se izlučuje krv koju “nesavršene” žene, za razliku od muškaraca, ne mogu pretvoriti u spermu [12]. Ples je u tim slučajevima, kao i pri rađanju, pomagao prouzročiti ritmične kontrakcije maternice, pospješujući izlivanje krvi i porođaj (u grčkoj kulturi, u Delfiju i među južnoameričkim Indijancima njegovala se tradicija plesa Mjesecu) [8].

I na našim je područjima ples, podrijetlom iz drugih susjednih zemalja ili autohtoni proizvod, bio prihvaćen kao način liječenja. Uza sam se ples

često veže motiv životinja kao čiste veze između pokreta i nepitome prirode. Primjere pronalazimo u različitim svjetskim kulturama koje su u ples, kao način liječenja, ugradile podjednako važnu animalnu komponentu: u medicinskom ritualu Apaša određene se bolesti vežu za životinje koje mogu pridonijeti njihovu izlječenju, u *Qigongu* pokreti životinja koriste se kao način liječenja. I u našim krajevima pronalazimo usku povezanost ceremonija, plesa i životinjskih likova. Zvončari, danas znak karnevala, nekad su predstavljali zaštitnike od zlih duhova. Ukrašeni životinjskim maskama i zvonima, u svojem nekoordiniranom plesu zvončari su nekoć tjerovali zlo. Maska je simbolizirala svetu borbu protiv zlih duhova i odvratanje demona. Takvo značenje ima i buka koju tijekom “plesa” proizvode zvona. Osim u uništavanju zla, smisao maskiranja i ceremonija bio je i u prizivanju plodnosti, kao i korištenje pepela – simbola pročišćenja i fertiliteta [14].

Ples se, kao što se može primijetiti kod zvončara i spomenute egipatske božice Hator, često povezivao s trudnoćom i pospjeivanjem plodnosti. Osim na hrvatskom tlu, primjeri se lako pronalaze i u drugim narodima, npr. Indijke su se, plešući s praznim loncima, nadale trudnoći [10]. Plesovi koji se naročito vežu za plodnost jesu kružni, spiralni plesovi, za razliku od lančanih plesova koje pronalazimo na prikazima *Plesa mrtvaca*. Kolo je najčešće predstavljalo kozmos, jedinstvo, maternicu, utrobu, gdje je središnje mjesto zauzimala infertilna osoba. U istarskome mjestu Gračišće plodnost su, osim žena, prizivali i muškarci. Dok su žene to radile zabadanjem čavala u zidove crkve Sv. Marije na Placi, muževi su poskakivali i okretali se goli u poljima [10].

Najpoznatiji “medicinski” ples koji se proširio našim krajevima najvjerojatnije je tarantela, koji su Hrvati iz Dalmacije i Istre prihvatili iz talijanske plesne tradicije. Pod tarantizmom su se često razumijevale različite vrste bolesti, od bjesnoće, *choree maior*, do sunčanice, no vjeruje se da se taj ples razvio prije svega kao način liječenja osobe koja je nastradala od uboda tarantule, prema kojoj je i sam ples nazvan. Nakon toga bi se “bolesnik” posvetio upornom i napornom danonoćnom plesu u razuzdanom, brzom ritmu $\frac{3}{8}$ ili $\frac{6}{8}$. Ritam je bio izrazito važan aspekt samog plesa jer je, pravilno pogođen, omogućavao izlječenje. Nakon višednevnog poskakivanja, “tarantati” bi od umora zaspali i nakon toga, vjerovalo se, probudili izliječeni. Najpoznatiji hrvatski jatrofizičar Đuro Baglivi, zainteresiran tim problemom, u svom je *Dissertatio de anatome, morbo et effectibus tarantulae* isticao važnost pokreta u liječenju boljke, bio on podrijetlom iz plesa ili jednostavno njihanja na njihalici ili vrtnji na vrtuljku [15-17].

Slika 3. Halubajski zvončari

Figure3 Halubian bell bearers

PLES KAO PATOLOGIJA

U bogatoj plesnoj tradiciji ples se javlja i u svome drugom aspektu, kao posljedica različitih patoloških stanja. Naime, često su se u pozadini razuzdanih pokreta, koji su poslije prerasli u plesne motive, nalazile različite patologije, osobito one temeljene na neurološkoj bazi. Sama riječ *chorea* kojom danas liječnik označava neprestanu pojavu brzih pokreta velikih amplituda složenog tipa, na latinskom označava ples, te se kao takav spominje već i u Homerovoj *Ilijadi* [18].

Kao jedan od najstarijih oblika liječenja plesom naveden je šamanizam. No pojava šamanizma i rituala koji su pratili te mistične i omnipotentne ličnosti, može se korelirati s patologijama od kojih su, navodno, bolovale. Mnogi etnopsihijatri u tim pojedincima pronalaze kliničke slučajeve neurotičnih bića, histeričara i psihotičara. Šamanizam u tunguskom jeziku označava "onog koji se nalazi u stanju ekstaze i transa". Upravo taj kapacitet ulaska u duboki trans karakterističan je za pojedine slučajeve epilepsije [19], iako i dugotrajno jednolično nadraživanje osjetila vodi istom rezultatu. Rituali kojima se šaman koristi predstavljaju, smatraju etnopsi-

hijatri, način izražavanja, kontroliranja te preusmjeravanja vlastitih unutarnjih sukoba [5].

Osim u šamanizmu, ples se javlja kao prateći čimbenik brojnih drugih patoloških stanja. Neurogene bolesti najčešće su u povijesti vodile takvim stanjima koje su ostali ljudi izjednačavali s plesom. Već spomenuta *chorea*, koja se javlja kao patološki nelogičan slijed nepravilnih pokreta, opisuje se i kao sustav “maniriziranih kontorzija, poput plesa”. Sljedeća neurogena bolest, histerija, koja se najčešće pripisivala ženskom rodu, u prošlosti se povezivala s “nekontroliranim plesom maternice” [10]. Još jedna neurogena bolest, epilepsija, često se opisivala kao “ples sv. Vida”, iako se naziv plesa sv. Vida koristio i u opisivanju različitih drugih patologija (danas se pod tim pojmom najčešće razumijeva autoimuna bolest – Sydenhamova chorea. Neki izvori smatraju da je "ples sv. Vida" ponajprije bio vezan za pojam ergotizma i ergotoksina [20,21] koji kao prirodni derivat lizergične kiseline stimulira sve glatke mišiće, posebno u krvnim žilama i maternici uzrokujući njezinu kontrakciju (čime bi se mogla povući paralela s histerijom koja se također povezivala s maternicom) [22]. Zaštitnik je većine tih bolesti upravo sv. Vid, po kojem je epilepsija i dobila svoje drugo ime. Naime, sv. Vid smatra se zaštitnikom epileptičara, histeričara, opsesivnih, ozlijeđenih ugrizom bijesnih životinja i paukova (tarantizam) te oboljelih od choreje [23].

Chorea sancti Viti, osim što se spominje u kontekstu epilepsije, navodi se i kao jedna od brojnih kolektivnih psihičkih epidemija koje su se pojavile u srednjem vijeku. Sam ples sv. Vida, ako je sagledan u koreomanijskom kontekstu, raširio se u XV. stoljeću osobito na području Francuske i Njemačke. Osim epidemije kuge i drugih zaraznih bolesti, u to su se vrijeme pojavile “epidemije” psihičkih patologija. U tim su “psihološkim skupinama” sudjelovali pojedinci koji su u znak pokore i kajanja plesali do besvijesti. Te su se plesne skupine propagirale po čitavoj Europi kao “salto-manije”, oblik masovne histerije. Mnogi smatraju da i sam tarantizam spada u skupinu koreomanija koja se proširila područjem Italije, a posljedično i područjima Hrvatske [23].

Znači, tarantizam osim u kontekstu plesa koji ozdravlja bolesnike, može biti sagledan u svjetlu histeričnog ponašanja, ali i u kontekstu individualnih bolesti. Kao što je prije navedeno, pod pojmom tarantizma u povijesti su se često spominjale različite bolesti: tetanus, *chorea maior*, sunčanica. Najčešći njegov uzrok ipak ostaje ugriz pauka, iako se i tu pojavljuju razne dvojbe – je li riječ o ugrizu tarantule ili crne udovice [15-17]. S obzirom na ta saznanja, tarantelu možemo sagledati kao posljedični rezultat djelovanja toksina tog

Slika 4. Tarantela

Figure4 Tarantella

našem području prvi slučaj tarantizma pojavio se 1889. u Kukuljanovu, iako naveden kao slučaj hysterije (čime se ističe sličnost korelacije neurogenih patologija i same motorike pacijenata) [17].

Patologijama vezanim uz ples možemo pridodati i staru, raširenu pojavu usko vezanu za šamanizam – vjerovanje u vještice. Taj se kult razvio upravo na temelju antičkih kultova, šamanizma i dionizijskih kultova (u dionizij-skim je kultovima razjarena masa žena slavila boga u divljem i nekoordiniranom plesu) [11]. Vještice se povezuju s pojmom bolesti na dva načina. Prvi način ističe vještice kao uzrok različitih bolesti koje bi one uzrokovale vlastitim urocima (u srednjem vijeku to je bila kuga). Vještice su bile povezane s plesnom tradicijom i onime što se nazivalo *sabbath*, vještičji ples iliti *synagoga diabolica* (potječe iz Ivanove Apokalipse: “I vještice su se kao spomenuti židovi (Apk 2/4) hranile mesom koje se prenosilo idolu te prepuštale razvratnom ponašanju”). Time su odavale svoju vjernost i odanost Sotoni [26]. Zbog takvih vjerovanja tisuće žena bilo je osuđeno na smrt spaljivanjem na lomači u procesu poznatom pod imenom “lov na vještice”. Upravo tu susrećemo drugu vezu vještica i bolesti, jer najveći broj osuđenih bile su histeričarke, epileptičarke, žene bolesne od *choreje*, čime bi se objasnila i pojava samog “vještičjeg plesa”. I naši su krajevi vodili rat s tim “boguhulnim” ženama koje su svojim razvratnim ponašanjem i čarobnjaštvom djelovale protiv katoličanstva i Boga. Godine 1632. u istarskom Svetvičentu spaljena je jedna žena, a 1716. u Kastvu sedam pojedinaca okrivljenih za čarobnjaštvo (iako ovaj potonji slučaj ima političku, a ne patološku pozadinu u suđenju okrivljenika) [27].

pauka. Naime, “*latrodectus mactans*” oslobađa toksin nazvan prema njemu *α-latrotoskin* koji djeluje na živčane sinapse uzrokujući masovnu egzocitozu neurotransmitera i time strašnu bol te hiperkinezu, izrazite i nekontrolirane motoričke pokrete koji su donosili olakšanje pravim bolesnicima [25]. Posljedično tome, smatra se, rodio se tarantizam kao kolektivni ples. U

ZAKLJUČAK

Kao izrazito složen produkt geneze živog svijeta, čovjek je milenijima zaokupljao ljudsku pažnju i zanimanje. Taj je fenomenalan sustav integracije tjelesnog i duhovnog često bio postavljen u središte razmišljanja eminentnih imena iz područja filozofije, medicine i umjetnosti. Potraga za povezanošću dviju ekstremno različitih materija, ljudskog tijela kao one realne i opipljive te njegove duše kao one apstraktne i nedokučive, dovela je do izgradnje mnogobrojnih teorija i načina percipiranja takve čovječje dvojnosti.

Tako su se razvila i dva osnovna načina razmišljanja i doživljavanja čovječje cjelovitosti. S jedne strane nalazimo shvaćanje čovjeka kao jedne jedinstvene cjeline gdje postoji izrazito kvalitetna interakcija između materijalnog i duhovnog, a s druge nalazimo razmišljanja koja u potpunosti odjeljuju ta dva stanja, ističući važnost jednog, odnosno drugog. Platon je isticao nepotreban teret i prepreku koje tijelo predstavlja čovječjem duhu u stjecanju pravog znanja i potpunom doživljavanju vlastite racionalnosti. Agripa je pak tvrdio da je savršenstvo čovjeka i njegovo funkcioniranje kao mikrokozmosa posljedica interakcije tijela nastalog miješanjem četiriju prirodnih elemenata i duhovne materije. Descartes je razvio razmišljanje u kojem *res extensa* i *res cogitans* kao dvije suprotne stvarnosti ulaze u interakciju isključivo u čovjeku kao živom biću i to preko pinealne žlijezde. Mehanizam XVII. stoljeća težio je pak prikazu svijeta isključivo koristeći se zakonima materije i pokreta.

Danas ipak s velikom sigurnošću možemo smatrati da istina leži između tih dviju krajnosti, i to u ideji koja je nadživjela sva ostala shvaćanja, one povezanosti duha i tijela, onoga što bi Grci definirali "mens sana in corpore sano". Ples je bio ponajprije korišten radi održavanja zdravlja, što tjelesnog što duhovnog. Harmonija pokreta kojima se uspostavljala komunikacija između uma i tijela pridonijela je brojnim ozdravljenjima, neovisno o tome jesu li ta ozdravljenja bila uvjetovana ponovnim ostvarivanjem fiziološke homeostaze ili, češće, potaknuta nadom i moći uma.

Plesna tradicija liječenja u novije je vrijeme ponovno zaživjela kao tzv. *dance therapy*, čiji je utemeljitelj bila Marian Chace. *Dance therapy* iskorištava pokret u prvome redu kao način doživljavanja vlastitog ja u psihoterapijama – grupni ples stvara intenzivne socijalne i emotivne veze, ritmički smanjuje mišićnu rigidnost te anksioznost, spontano pomaže prepoznavanju sebe i suživotu s vlastitim impulsima, dok kreativni potiče samoekspresiju šireći obzore uma i kognitivne sposobnosti. Iako je ples kao

jedinstven način izlječenja u modernom svijetu potpuno napušten, danas se ponajprije koristi u obliku palijativne skrbi s ciljem ublažavanja brojnih tjelesnih i psihičkih problema pojedinaca [28].

LITERATURA

1. Stewart I. Sacred Women, Sacred Dance. Vermont: Inner Traditions International; 2000, str. 7.
2. Jain P. C. Daljeet. Dance: The living spirit of Indian Arts. April 2006. – preuzeto s URL: <http://www.exoticindiaart.com/article/dance>
3. Cerinotti A, ur. Mitologia del mondo. Firenze: Demetra; 2002, str. 110, 13.
4. Škrobonja A. Istarske freske s motivom plesa mrtvaca kao antropološki i povijesno-medicinski izazov. U: Medicina zavičaja. Rijeka: EDT; 2000, str. 15-24.
5. Devereux G. Normalno i nenormalno. U: Ogledi iz opće etnopsihijatrije. Zagreb, Naprijed; 1992, str. 25-106.
6. Preuzeto s URL: <http://www.impurplehawk.com/apdance.html>
7. Assman J, Lorton D. The search for God in Ancient Egypt. USA: Cornell University Press; 2001, str. 155.
8. Rueppel S. The healing Power of Dance (2001) preuzeto s URL: <http://energeticwisdom.com/RueppelDance.pdf>
9. Preuzeto s URL: <http://people.bath.ac.uk/liskmj/wellsweb/wellstxt/wellsprings/eluned.html>
10. Muzur A. Liburnijski mikrokozam: studije, osvrti, afekti. Rijeka: ICR; 2004.
11. Preuzeto s URL: <http://www.aikiwest.com/qigong.htm>
12. Ubaldo N. Atlante illustrato di filosofia. Colognola ai Colli: Demetra; 1999.
13. Preuzeto s URL: <http://www.sln.org.uk/re/whirling.htm>
14. Što se krije iza maske: Vrijeme je karnevala. Novi list 2003 Jan 16.
15. Maretić Z. Crna udovica nije bauk. Zagreb: Stvarnost, 1988.
16. Maretić Z. Istarski latrodektizam. Zdravstvene novine 1953; 7: 150-152.
17. Maretić Z, Rudelić I. Tarantizam i njegovi odjeci u Dalmaciji, Istri i hrvatskom primorju. U: Krmpotić F. ur. Zbornik radova 26. sastanka Naučnog društva za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije. Poreč, 30. IX. - 2. X. 1976. Rijeka: Znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture Rijeka, 1978, str. 233-9.
18. Preuzeto s URL: http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_dance
19. McKellar Peter. Emotional Systems. U: Abnormal Psychology. London: Routledge, 1989, str 50-67.

20. Preuzeto s URL: <http://www.hpathy.com/materiamedica/singh-secale-cor.asp>
21. O'Neill D. Etiology of the Dancing Plague. August 2005. – preuzeto s URL: <http://www.fsu.edu/~proghum/interculture/homepage.html>
22. Geber J. Antagonisti adrenergičnih receptora. U: Bulat M, Geber J, Lacković Z, ur. Medicinska farmakologija. Zagreb: Medicinska naklada; 2001, str. 124-31 .
23. Škrobonja A. Sveti od zdravlja. Zagreb: Kršćanska sadašnjost; 2000, str. 188.
24. Škrobonja A, Muzur A, Rotschild V. Povijest medicine za praktičare. Rijeka: Adamić; 2003, str. 81-4.
25. Simonić A. Antikolinergici. U: Bulat M, Geber J, Lacković Z, ur. Medicinska farmakologija. Zagreb: Medicinska naklada; 2001, str. 110-7.
26. Behringer W. Witches and Witch Hunts. USA: Polity Press; 2004, str. 59-61.
27. Muzur A. Opatijci dugih očnjaka. Sušačka revija 2001; br. 9, str. 99-101.
28. Preuzeto s URL: <http://www.medicomm.net/consumer%20site/am/dance.htm>

SAŽETAK

Ples je od uvijek bio jedna od najviše upražnjavanih čovjekovih aktivnosti, korištenih u najrazličitijim sferama ljudskog društvenog i religioznog razvoja. Ples je imao i važnu ulogu u stvaranju onoga što danas najčešće nazivamo medicinskom umjetnošću.

Osnovni je cilj ovoga članka dati šarolik prikaz iskorištavanja plesa u medicinske svrhe različitih kultura i u različitim vremenskim razdobljima. Želi se istaknuti i moguća uloga plesa u odgovarajućim patološkim procesima, pogotovo hrvatska plesna tradicija. Moć liječenja pripisivana plesu koristila se različite načine: stoljećima je ples bio religiozni "votiv" božanstvima, dok je u drugim kulturama služio postizavanju psihičke i fizičke homeostaze manipulirajući tokom tjelesne životne energije. S druge strane, mnoga su patološka stanja tijekom povijesti bila izjednačena s plesom (chorea, ergotizam, epilepsija, sunčanica).

Brojnim legendama, činjenicama i zanimljivostima članak prikazuje čudesan svijet povijesti plesa i njegovu ulogu u oblikovanju moderne medicine, koja danas ponovno otkriva njegovu korist u održavanju ljudskog zdravlja.

Ključne riječi: povijest medicine, etnomedicina, ples